

A
CALVIN J. TEOLÓGIAI AKADÉMIA
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

Teológiai Fórum

XIV. évfolyam 2. szám

2020.

XIV. évfolyam 2. szám

A Calvin J. Teológiai Akadémia tudományos folyóirata

Szerkesztőbizottság:

Mgr. Lévai Attila, PhD., dékán, főszerkesztő
Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom
Calvin J. Teológiai Akadémia, Komárom

ThDr. Somogyi Alfréd, PhD.,
dékánhelyettes, felelős szerkesztő
Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom
Calvin J. Teológiai Akadémia, Komárom

Mgr. Görözdí Zsolt, Th.D. tanszékvezető
Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom

Dr. habil. Bernhard Kaiser, D.Th.
Institut für Reformatorische Theologie, Reiskirchen

Prof. ThDr. Karasszon István, PhD., tanszékvezető
Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom

Prof. Dr. Kolombán Vilmos József, PhD., rektor
a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár

Prof. Dr. habil. Kovács Ábrahám, PhD., tanszékvezető
Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom
Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen

Dr. Literáty Zoltán, PhD.
Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar,
Budapest

Doc. Dr. Lukács Olga PhD., dékán
Babes-Bolyai Tudományegyetem,
Református Tanárképző Kar, Kolozsvár

Doc. Dr.Theol. Pálfi József, PhD. rektor
Partiumi Keresztény Egyetem Bölcsészettudományi Kar,
Nagyvárad

Mgr. Pólya Katalin, PhD.
Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom

Szakmai lektorok:

Prof. ThDr. Bándy György
Komenský Egyetem Evangélikus Teológiai Kar, Pozsony

Mgr. Czinke Zsolt, PhD.
Calvin J. Teológiai Akadémia, Komárom

Prof. ThDr. Kocsev Miklós, PhD. dékán
Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar,
Budapest

Doc. PhDr. Molnár János

Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, Komárom

Tartalom

Karasszon István:

„Ami a két folyó között volt”. *Molnár János dékánunk emlékezete.* 7

Molnár János:

Ami a két folyó között volt 1985 – 1990. (Részlet a könyv kéziratából) 10

Hornyák Enikő:

Kinek szól Pál bizonyágtétele az Areopagoszon? 17

Pólya Katalin:

Kiben hiszünk, avagy az Apostoli Hitvallás magyarázata. 32

Siba Balázs:

Rites – Entry into the intermediate space of religion. 53

Bodnár Lajos:

Kovács Albert és a Protestáns Egylet. 67

Szász Lajos:

Trianon árnyékában. Egyházszakadások a Magyar Református Egyházban, az 1920-as években. 96

Tömösközi Ferenc:

A Szlovenszkói Dunáninneri Református Egyházkerület peregrinus lelkészei. 116

Szamborovszkyné Nagy Ibolya:

„Egyedül, de hitünkben megerősödve”. Bary Gyula lelkeszi
tevékenysége az első Cseh-szlovák Köztársaság idején. 147

Albert András:

A „bevett vallások” jogállása a *Compilatae Constitutiones*
törvénykönyvben és az erdélyi országgyűlések végzéseiben
(1661-1669). 177

Recenzió:

Fazekas István: Disszonanciákból konszonanciák.
Karasszon István: Az ószövetségi teológia történetéhez,
Károli Gáspár Református Egyetem - L'Harmattan Kiadó,
Budapest, 2020. 190

Dr. Molnár János
(1938. január 16. – 2020. november 27.)
emlékére

Szamborovszkyné Nagy Ibolya:

„Egyedül, de hitünkben megerősödve”.
Bary Gyula lelkeszi tevékenysége
az első Csehszlovák Köztársaság idején

Abstract:

„Alone, but Strengthened in Our Faith”. Gyula Bary’s ministerial work during the first Republic of Czechoslovakia

The 20th century, which we left behind a decade and a half ago, is full of little-known or completely unknown stories of our predecessors who did everything to preserve the Hungarian identity and Reformed faith of the population of north-eastern Hungary which became part of Czechoslovakia. Among these forgotten people is Gyula Bary who was consecrated as a Reformed priest in the Kingdom of Hungary, but the most active time for his pastoral ministry was during the First Czechoslovakian Republic. Gyula Bary began his career as a deacon in Beregszász, in 1923 (after Ferenc Biki, the dean of Ung resigned). He prepared the budget of the Transcarpathian Reformed Church District, which the newly formed state found acceptable. From that time on, he had been a close associate of Béla Bertók Bishop and in 1932 he was elected dean of Diocese in Bereg. In the following study based entirely on written resources, the most important achievements and events of Gyula Bary’s life as well as his pastoral activities for the benefit of his parishes and diocese during the period indicated in the title will be presented.

Keywords: Gyula Bary, the First Czechoslovakian Republic, Nagybereg, the Transcarpathian Reformed Church District

A másfél évtizede magunk mögött hagyott 20. század tele van számkra alig ismert vagy teljesen ismeretlen magyar felmenőinkkel, azok történeteivel, akik tevékenyen cselekedtek annak érdekében, hogy a Csehszlovákiához került északkelet-magyarországi vidék népe megtarthassa magyar identitását és református hitét. Ezen elfeledett személyek közé tartozik Bary Gyula is, akit még a királyi Ma-

gyarország idejében szenteltek református pappá, ám lelkészi szolgálatának legtevékenyebb ideje az első Csehszlovák Köztársaság idejére tehető. Az egyházi pályáját beregszászi segédlelkészként kezdő Bary Gyula volt az, aki 1923-ban (Biki Ferenc ungi esperes visszalépése után) elkészítette a Kárpátaljai Református Egyházkerület költségvetését, amelyet immár az állam elfogadhatónak talált. Ettől az időtől

kezdve lett Bertók Béla püspök egyik közeli munkatársa, majd 1932-ben megválasztották a Beregi Egyházmegye esperesévé.

Alábbi tanulmányban Bary Gyula gazdag életútjának, lelkészi tevékenységének a címben jelzett időszakban lezajlott fontosabb eredményeit, eseményeit és egyházközsége, illetve egyházmegyéje javára folytatott tevékenységét mutatjuk be, amit írásos forrásokkal alátámasztunk.

1. kép. Bary Gyula néhai nagyberegai református lelkész, beregi egyházmegyei esperes

Származása és lelkészi tevékenységének kezdete

Bary Gyula 1880. november 6-án született Beregszászban, református lelkészi családban. Édesapja Bari Sándor (1845–1933) Gyula fia születésekor magyar királyi honvéd-segédlelkész volt a 35. zászlóaljnál,¹

¹ A Magyar Királyi Honvédelmi Ministerium és Honvédség Névkönyve az 1880. évről. Rendfokozati és beosztási kimutatással. Hivatalos kiadás. Budapest, Légrady testvérek, 1880. 198. o. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MagyarNevkonyvek_1880/?pg=197&layout=s&query=bari%20s%C3%A1ndor (2018-07-16). Kinevezését 1878-ban kapta, erről lásd: Személyi hírek. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*. 21. évf. 49. szám. 1878. december 8. 1584.o. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ProtestansIskolaiLap_1878/?query=%22bari%20s%C3%A1ndor%22&pg=795&layout=s (2018-07-16)

egyben a beregi egyházmegye levéltárát is kezelte.² Fiát középiskolába a Munkácsi Állami Főgimnáziumba íratta, aki tanulmányi éve alatt, jeles előmenetele miatt, tandíjmentes volt. Érettségije után pedig a Debreceni Református Teológia hallgatója lett.

Lelkészképesítő vizsgáit 1902. és 1903. évben tette le. 1901. és 1906. között Beregszászban volt segédlelkész, s ez idő alatt a Beregszászi Állami Gimnáziumban hitoktatóként is dolgozott.³ Eközben 1905 májusától Bertók Bélával együtt a Beregi Újság szerkesztői posztját is ellátta.⁴ 1906. március 1-jétől 1911. szeptember 5-ig Túrístvándiban szolgált megválasztott lelkészként, miközben a Fehérgyarmati Hírlaphoz is bedolgozott, annak állandó munkatársa volt. Nem sikerült feltárni még, hogy pontosan mikor volt az esküvője, de ekkor már házas ember volt, felesége Bodáky Ida.⁵ Túrístvándi szolgálata idején született meg három lányuk is: Ilona, Ida és Judit.

1911 szeptemberétől áthívták Beregdarócra lelkésznek, amit el is fogadott, s a család újra költözött.⁶ Majd 1913-ban Nagybereg mezőváros presbitériuma a Vígvári(y) Mihály lelkész halála miatt megüresedett hivatal betöltésére kérte fel Bary Gyulát. Bary elfogadta a meghívást és családjával Nagyberegre költözött, ahol 1914. február 15-én

² KOMJÁTI Gedeon: Könyvismertetés. *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, 22. évf. 9. szám, 1879. március 2. 272.o. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ProtestansIskolaiLap_1879/?pg=139&layout=s&query=bary%20s%C3%A1ndor (2018-07-20)

³ A Beregszászi M. Kir. Állami Főgimnázium XV.-ik évi értesítője 1904/1905. Közzéteszi: Schürger Ferenc igazgató. Beregszász, „Haladás” Könyvnyomda nyomása, 1905. 49. o. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Beregszasz_02522_AllamiGimnazium_02536_1904/?query=%22bary%20gyula%22&pg=50&layout=s (2018-09-24)

⁴ Szerkesztőváltás. *Szatmár-Németi*, 9. évfolyam, 44. szám, 1905. július 5. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/SzatmarNemeti_1905/?query=%22bary%20gyula%22&pg=222&layout=s (2018-09-24)

⁵ Felesége a nagybégányi Bodáky István földbirtokos leánya volt.

⁶ Hírek/ Távozás. *Fehérgyarmati Hírlap*, 3. évfolyam, 30. szám, 3.o. 1911. július 21. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/FeheryarmatiHirlap_1911/?query=feh%C3%A9rgyarmati%20h%C3%A1drlap%201911%20j%C3%BAlius&pg=130&layout=s (2017-12-23-17:40:45)

iktatták be új szolgálati posztjába.⁷ Fiala lelkészként ambiciózusan kezdett neki munkájának, ám alig öt hónap múlva kitört a nagy háború, s a Vallás és Közoktatásügyi Miniszter 1915. augusztus közepén köriratban fordult az egyházak vezetőihez, hogy „*az egyházak nélkülözhető harangjaikról lemondjanak*”. A nagyberegai református templom nagyobbik harangját 1917. május 5-én el is vitték, de a kisebbik megmenekült.

A korszak nagypolitikai háttéré

Miután 1918. október 16-án a császár kiáltványban nyilvánosságra hozta, hogy Ausztria „szövetséges állammá alakul”, immár hivatalos engedéllyel zajlott a birodalomban a nemzeti erjedés. Október végén sorban kiváltak a Monarchiából az egyes nemzetállamok. Október 23-án éjszaka Budapesten megalakult a Magyar Nemzeti Tanács Károlyi Mihály elnökletével, akit az őszirózsás forradalom után miniszterelnökké neveztek ki. November 3-án a Monarchia küldöttsége aláírta a fegyverszünetet. Az 1918. november 16-tól 1919. március 21-ig tartó időszakot *Első magyar köztársaság* néven használja a magyar történetírás. Ám amikor 1919. március 20-án a kormány megkapta a békeszerződés döntésének dokumentumait (Vix-jegyzék), a feltételeket elfogadhatatlannak ítélték és a hatalmat március 21-én átadták a *proletariátusnak* és kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Az egykori királyi Magyarország területén ekkorra már délről a francia-szerb, délkeletről a román, illetve északról a csehszlovák csapatok törtek előre vagy állomásoztak.

A későbbi *Podkarpatszka* Rusz területén a csehszlovák hatalom már 1919. január 12-én megjelent, amikor megszállták Ungvárt. Ugyanekkor a Felső-Tisza-vidéken a román csapatok nyomultak előre és április 20–21-én Beregszászt is elfoglalták.⁸ Miután a párizsi tanácskozáson jóváhagyták a csehszlovák-magyar határt, 1919. július

⁷ Lelekeszebeiktatások. *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, 57. évfolyam, 9. szám. 1914. március 1. 136.o. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Protestans_IskolaiLap_1914/?query=Bary%20Gyula&pg=139&layout=s (2017-12-23-17:48:40)

⁸ SZAKÁL Imre: A csehszlovák hatalomátvétel Beregszászban az első világháborút követően. *Közoktatás*, XXI. Évf. 2016/2. 23.o.

23-án a románok Beregszászt átengedték a csehszlovákoknak. Ezt a határmódosítást az 1919. szeptember 10-i Saint-germain-i, majd 1920. június 20-i trianoni szerződések fixálták. Így *érkeztek meg* eleink az első Csehszlovák Köztársaságba, melynek legkeletibb, Podkarpatszka Rusz tartománya déli sávjában *élhettek*. Ezzel kezdődött el a vidéken maradt magyar lakosság első kisebbségi léte.

1919 végén már kezdtek érezni a helyiek, hogy a kialakult helyzet nem ideiglenes állapot, mivel ekkor rendeletben kötelezték a tisztviselőket, tanárokat, hogy tegyék le a hűségüket a Csehszlovák Köztársaságra. És bár ezt sokan nem tették meg, amiért el is veszítették állásukat, ellenállás a megszálló csapatok ellen nem alakult ki. S mivel Podkarpatszka Ruszról a *prágai vezetésnek az a gondolata volt, hogy a terület elmaradott, és az itt élő lakosság nem képes a megfelelő közgazdasági feladatok ellátására*,⁹ ezért területén másfél évig rendkívüli állapotot hirdetett ki, illetve tartott fenn.¹⁰ Ez okból ott 1920-ban sem parlamenti, sem helyhatósági választásokat nem tartottak.¹¹ Nem véletlenül nevezik a történészek ezt az időszakot a *nemzeti diktatúra* éveinek, amikor az állami szféra és az oktatás nacionalizálása mellett a nyilvános tereket is birtokba vette az új államhatalom: eltávolították azokat a szobrokat, emlékműveket, utcai feliratokat, amelyek magyar nyelvűek vagy tartalmúak voltak.¹²

⁹ SZAKÁL Imre: *Földkérdés és telepítéspolitika Kárpátalján az első Csehszlovák Köztársaság időszakában (1919–1938)*. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem, BTK. Debrecen, 2015. Kéziratban. 30. o. Elérhető: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/217011/Szakaal_Imre_dolgozat.pdf (utolsó letöltés: 2017-01-31)

¹⁰ SZARKA László: Nemzetfejlődés és kisebbségpolitika Közép-Európa multietnikus államaiban. A versailles-i békerendszer első évei. In *Az első világháború következményei Magyarországon*. Szerkesztette Tomka Béla. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2015. pp. 283-310.

¹¹ TOKAR Marian, FEDINEC Csilla: A csehszlovák állam integráló politikája. In *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2010. 50.o.

¹² SIMON Attila: Nemzetállam-építés eszközei az első Csehszlovák Köztársaságban. *Közép-európai közlemények*, 2009, (2) 2-3. 108.o.

A Magyar Királyságot feldaraboló szerződések következtében a vidéken egyházszervezeti és -kormányzati dilemmák is felmerültek. Ez mindhárom nyugati keresztény felekezetet (református, római- és görögkatolikus) érintette, ám talán a legnagyobb kavarodás a *református* egyházszervezést érte, ami végül az önálló Kárpátaljai Református Egyházkerület megalakulásához vezetett. Az első világháborút követően felszabdalt négy megye leszakadt a Magyar Református Egyházzól, de hogy mi is legyen vele, az pár évig nem tisztázódott. A csehszlovák *hírek* szerint az állam át akarta venni a lelkészek és a tanítók fizetésének utalását, ezért a gyülekezetek megszüntették az egyházjárulék befizetését. Utóbbi azonban maga után vonta az egyházi iskolák tanítóinak és a lelkészeknek folyósított juttatások elapadását is.¹³ Ez akár az önálló református egyházszervezet felszámolását is maga után vonta volna, amely (mint később kiderült) a csehszlovák állam szempontjából az állami felügyelet alá történő vonás szándékával is megegyezett. Ahogyan Gulácsi Lajos néhai püspök írta: „Az akkori politikai irányzat, ugyan a demokratikus vezetést hirdette, valójában azonban benne volt az ateizmus szelleme és a kis népek beolvasztásának eszméje a csehszlovák közösségbe. Így az egyháznak nemcsak a hitetlenséggel és közömbösséggel kellett felvennie a harcot, hanem a nem hivatalos, de hivatalból irányított sovinizmussal és ateizmussal is... Ez időben az egyház számára nagy veszélyt jelentett a szekták – különösen a Jehova-tanúinak – megerősödése. Az ateista szellem és gondolkodás a szekták munkájában az egyház megsemmisítésének eszközét látták, így támogatták ezeket.”¹⁴ Az áldatlan állapotból legelőször a munkácsi református gyülekezet ocsúdott fel, s felhívása után házról-házra járva kezdtek gyűjteni az egyház szükségleteire.

¹³ HÉDER JÁNOS: A kárpátaljai református egyház helyzete a két világháború között. In *Kárpátaljai református templomok*. (Szerk.: Radvánszky Ferenc.) Tárogató Kiadó, Ungvár – Beregszász, 2000. 7.o. (továbbiakban: HÉDER 2000)

¹⁴ GULÁCSI LAJOS: A Kárpátaljai Református Egyház története. In u.ő.: *A mélységből a magasba. Bizonyágtétel az elmúlt időkről. Gulácsi Lajos önéletírása*. Kárpátaljai Református Egyház Sajtóosztálya, h.n., 2000. 54.o.

Ez azonban nem oldotta meg a leszakadt gyülekezetet hovatartozásának kérdését. A Ravasz László vezette Magyar Református Egyház megpróbálta konszolidálni e leszakadt gyülekezeteket, de a csehszlovák állam nem adott rá lehetőséget. Az adott helyzetben minden afelé tolta a leszakadt három egyházmegyét (Ungi, Beregi, Ugo-csa-Máramarosi), hogy önálló egyházkerület hozzanak létre. Annál inkább, mivel „a teljhatalmú miniszter kijelentette azt, hogy *Podkarpatszka Ruszban a református egyháznak külön kell szervezkednie*.”¹⁵ Erre számos értekezet és tárgyalás után 1922. október 31-én került sor. A presbitériumok többsége a Kárpáti Egyházkerület mellett tette le voksát, s egy sem szavazott a Szlovenszkói Tiszáninneri Kerülethez történő csatlakozásra. 1923. április 17-én pedig megválasztották első püspöküket Bertók Béla munkácsi lelkész, egyben beregi esperes személyében.¹⁶ Még azon év június 17–18-án Lévára összehívott Szlovenszkói és Ruszinszkói Egyetemes Református Egyház első törvényhozó zsinata elismerte a Kárpátaljai Református Egyházkerület megalakulását.¹⁷ Ennek ellenére az államtól 1928-ig (más forrás szerint 1927-ig) nem kapott semmilyen támogatást. Mikor Bertók Béla püspök végül 1928-ban hivatalosan vetette fel a kérdést, akkor az államtól azt a választ kapta, hogy azt a konvent megkapta. A konvent azonban a vidék autonómiájára hivatkozva nem adta ki a támogatást.¹⁸ Ez is közrejátszott abban, hogy az időszakban számos református iskolát adtak át állami fenntartás alá. Ennek ellenére a lelki élet nem rekedt meg: egyletek és szövetségek végeztek áldásos munkát a belmisszióban, folyt a szórványgondozás.

¹⁵ A Beregi Református Egyházmegye 1921. szeptember 15-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyvét idézi: TÓTH Zsuzsa: A Kárpátaljai Református Egyházkerület megalakulása, egyházmegyéinek küzdelmei a Csehszlovák Köztársaság kötelékében (1920–1928). *Acta Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve*. 2011, X. évf. 1. kötet. 136.o.

¹⁶ HÉDER 2000, 8.o.

¹⁷ FEDINEC Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Fórum Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta–Dunaszerdahely, 2002. 122.o.

¹⁸ HÉDER 2000, 9.o.

Lelkészi tevékenysége a Nagyberegi Református Egyházközségben

A jelenlegi Kárpátalja területének az első Csehszlovák Köztársasághoz történt csatolása óta történelmi mértékkel *csak* száz év telt el, s mégis nagyon kevés írott, kontrollálható forrás maradt fenn a Nagyberegen szolgáló Bary Gyuláról. Vagyis, ha pontosak akarunk lenni, akkor közszerepléseit nagyon is aprólékosan rögzítette a korabeli sajtó. Ami hiányzik, az a lelkész emberi „arcának” a megrajzolásához elengedhetetlen információ, hisz az újságtudósítások a Bary által betöltött pozíciókról és tevékenységekről adnak képet. A faluban másfél-két emberöltő után szinte semmi nem maradt fenn a lelkészeiről, mint emberről. Igaz, közben lezajlott az szovjet területfoglalás a vidéken, s sokan azok közül, akik vele együtt dolgoztak az egyházközségben és egyházközségért, odavesztek vagy a szovjet lágerek valamelyikében, vagy csak unokáik élnek már.

Épp ezért állunk máig érthetetlenül az előtt, hogy Bary Gyulának 1919-ben, mikor a legnagyobb volt a káosz a nagy háborút lezáró békekötések elhúzódása, a Magyar Tanácsköztársaság tevékenysége, majd a csehek bejövetelét követően, mégis sikerült meggyőznie a presbitériumot, valamint az egyházközséget, hogy most van itt az ideje templomuk felújításának. És az akkor immár hét éve „lelkészkezdő” Barynak el is hitték a helyiek, majd 1920–21-ben a templomon és tornyán is nagyszabású külső-belső felújítást hajtottak végre. A munkálatokat Bary tiszteletes egymaga irányította, ellenőrizvén nem csak a kivitelezést, de a pénzügyeket is. Mindez oly sikeresen történt, hogy ezután tervbe vették a háborúba odaveszett nagyharang újraöntését is. Erről egy 1922. augusztus 27-én tartott presbiteri jegyzőkönyvből tudunk. Bary Gyula akkori lelkész ezen a tanácskozáson számolt be arról, hogy *„egyeg egyháztagok és presbiterek magánúton történt érdeklődése folytán”* levélben kereste fel az akkor már másik országhoz tartozó soproni Seltenhofen harangöntő céget, hogy a háborúba elvitt nagyharang helyett vállalna és tudna-e újat önteni a falu számára. Bary örömmel tudatta az egyháztanáccsal, hogy igenlő választ kapott a harangrendelésre. A presbiterek ennek igen csak örültek, s úgy jegyzőkönyvezték, hogy a leszerelnél *„valamivel nagyobb harangot szeretnének”* rendelni. A cég, mint korábban is, a megrendelés felvé-

tele előtt Kiss József személyében kiküldte képviselőjét terepszemlére, akivel az egyháztanács egy darab „F” hangú harang öntéséről egyezett meg.¹⁹ A 840 kilogrammos harangot a cég következő év, azaz 1923 tavaszára el is készítette, s vasúton jutatták el Beregszászig. A városból a harangot szekéren szállították Nagyberegre, amelyen ez a felirat olvasható ma is: *„Az 1917. május 5-én hadi célokra leszerelt harang helyett készítette a Nagyberegi református egyház közössége az 1923. évben 3944. sz. öntötték Seltenhofen Frigyes fiai harangöntő gyárában Sopronban.”*

A harangszentelést pünkösd másnapján, azaz 1923. május 21-én ejtették meg nagyszabású egyházi ünnep keretében, amelyről a Kárpátaljai Református Egyházkerület által kiadott Szeretet újság ekképpen tájékoztatott akkor: *„Piros Pünkösd ünnepének másodnapján lélekemelő és magasztos ünnep volt Nagyberegen. E napon szentelte fel és áldotta meg Isten segedelmével Bertók Béla, a ruszinszói református egyházkerület első püspöke a nagyberegi református egyház szép zengésű új nagyharangját. A nagyberegi határon hétfőn reggel 32 tagú lovas bandérium várta a püspök urat, feleségét és a kíséretében jövő vendégeket. A falu közepén diadalkaput emeltek, mely alatt az egész község ünneplő ruhában várta a püspök urat, kit Bary Gyula nagyberegi református lelkész üdvözölt az egyház és a község nevében. A püspök úr válaszában kijelentette, hogy mindig örömmel jön Nagyberegre, mert a községnek, a “hegyen épült városnak” hitében erős, dolgos és szorgalmas népét szereti és becsüli... Az ünnepi beszédet Tornay János bilkei lelkész mondotta, s a nagyberegi református énekkar igen szépen énekelt előtte, Ricsey György orgonaművész pedig gyönyörűen orgonázott... A vendégek úgy távoztak el a késő esti órákban Nagyberegéről, hogy bizonyára soha nem fogják elfelejteni a nagyberegiek ha-*

¹⁹ *A nagy beregi evangélikus református egyházközség 1892. évi július hó 24. napján tartott közönséges gyűlésének jegyzőkönyve.* Idézi: FÜZESI Magda: Nagyberegi harangok. In *„Hét kereszt alatt felkelek”.* Kárpátaljai néprajzi és honismereti dolgozatok. Szerk.: P. Punykó Mária. Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 1997. 38. o. Sajnos, ezeket a jegyzőkönyveket azóta sem tudja senki, hol van. Valószínűleg a nagyberegi születésű Füzesi Magda látta őket utoljára – SZNI.

rangszentelési ünnepélyét”.²⁰ Ezt a részletes leírást használta az országosan megjelenő Prágai Magyar Hírlap is tudósításának megírásához.²¹

2. kép: A nagyberegi református egyházi énekegyelet tablója 1941-ből (Szamborovszky József felvétele)

A lelkész 1923-ban kezdeményezte „egyházi énekegyelet” alapítását a faluban,²² akkor ezt *dalosegyleteknek* nevezték. Bary Gyula fontosnak tartotta az egyházközség férfitagjainak együtténeklését, s lelkészként, majd később esperesként is soha sem mulasztotta el az

²⁰ Harangszentelés Nagyberegen. Szeretet, I. évf. 1923. június 10.

²¹ Bertók Béla a nagyberegi harangszentelésen. Prágai Magyar Hírlap, 2. évfolyam, 116. (268.) szám, 6. o. 1923. május 25. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1923_05/?query=bary&pg=141&layout=s (2018-09-24)

²² Mácza Mihály: A Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetség országos dalosünnepé Komáromban 1938-ban. Limes – Tudományos szemle, Tatabánya. 3. évfolyam, 1990. 1. szám. 51.o. Elérhető:

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Limes_1990/?query=bary%20gyula&pg=52&layout=s (2017-04-19-18:19:12)

egyházmegyei, sőt az egyházkerületi találkozók megszervezését, sem az azon való részvételt. A nagyberegi dalárda tagsága 1941-ben tablon örökítette meg önmagát, amely a mai napig fennmaradt.²³

Míg a fent tárgyalt ügyeket valójában nem érintette az államhatárolom váltása, addig a református felekezeti iskola fenntartását igen. Mikor a községben a csehszlovák hivatali rend szerint végrehajtották a telekkönyvezést, akkor az addig a község által közösségi tulajdonként kezelt hatalmas erdő- és legelőállomány birtoklási jogát (tévesen) Nagyberég község nevére írták, vagyis immár hivatalosan is községi vagyonná vált. Ez 1932-ig nem okozott semmilyen problémát. 1932-ben azonban több egykori nagyberegi úrbéres keresettel fordult a Beregszászi törvényszékhez részirtokának kiadatása ügyében. Még abban az évben az első fokú bíróság ítélete az úrbéres birtokosság keresetének helyt adott, s ahogyan Bary Gyula később lejegyezte az esetet: „ez az állásfoglalás előre vetette árnyékát egy majd jogerősen meghozandó, hasonló jellegű legfelsőbb határozatnak” is.²⁴ Ez viszont válságos helyzetbe hozta a református iskola fenntartását, mivel az addigi közvagyonként kezelt jelentős jövedelemből a községi képviselőtestület elsősorban a felekezeti iskola fenntartását finanszírozta. A község, az egyházközséggel egyetemben fellebbezéssel élt, ám 1936-ban az egykori úrbéresek a pert a brünni legfelsőbb bíróság előtt megnyerték. Ám a megyeszékhelyre kiszállt bíróság előtt megjelent a község képviselői mellett Bary Gyula lelképásztor is, aki rögzítette a lefolyt eseményeket. A felperesek számára eredményes per alkalmával „a világ minden tájékáról összegyűlt, a vagyonhoz jussot tartó, s magát a dologban illetékesnek vélt, s érdekeltnek gondolt tagok közgyűlésével a helyszínére kiszállt bíróság /törvényszék/ előtt /sikerrült/ olyan egyezséget létrehozni, hogy az úrbéres birtokosság elvállalta egyszer s mindenkorra ugyanazokat a készpénzbeli és természetbeli hozzájárulásoknak a kiszolgáltatását, amelyeket 1932-ben /a legutolsó

²³ Talán érdemes megjegyezni, hogy az egykori egyházi énekegyelet a szovjet időszakban, a településen alakult kolhoz férfikaraként, még több évtizedig működött.

²⁴ A Nagyberegi Református Egyházközség történetére és mai helyzetére vonatkozó adatok. Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, I.8. c4 doboz. 3. o. (a továbbiakban: A Nagyberegi Református Egyházközség történetére)

megállapításkor/ Nagybereg község a nagyberegi ref. egyház részére főleg iskolai célok támogatására költségvetésileg előirányzott. Természetben: kb. 55 öl tüzifa, 7 szekér széna, két kántortanítónak szabadlegeltetési jog, készpénzben: 3437.70 P évenként²⁵. Ez azt jelentette, hogy a nagyberegi volt úrbéreseknél leszármazottai és az ottani egyház- község közt megállapodás jött létre, amely szerint az úrbéres-utódok magukra vállalták a nagyberegi református iskola tanítóinak alapfizetését, valamint a dologi kiadásoknak biztosítását. Ez korabeli pénzben kifejezve mintegy 30 ezer koronát jelentett.²⁶ Vagyis megnyugtatóan oldódott meg az iskola fenntartásának ügye, amely egyben a helyi egyházközséget is elevenen érintett. Ezen nem változtatott az 1938-as államváltás sem.

Lelkészsége idején Nagybereg község neve többször is bekerült a ruszinszkói sajtóba, mint jeles események színhelye. Ilyen volt a Kárpátaljai Református Egyházkerület 1835-ben megtartott nyolcadik konferenciája, amelynek a község adott otthont, s „amelyen Kárpátalja majdnem minden egyes egyházközsége képviseltette magát. Közről és távolról a hívek százai jöttek gyalog, szekeren, biciklin, sőt Beregszászról különvonat is indult, úgy hogy a helybeli közönséggel együtt a konferenciának több ezer főnyi résztvevője volt”.²⁷ Nagyberegi lelkészként Bary, a megnyitó után, a beregi gyülekezet múltját és jelenét mutatta be. Majd a rendezvény vendéglátóiról a Prágai Magyar Hírlap ekképpen számolt be: „A nagy tömeg minden tagja ugyanis a beregi magyar testvérek vendégszeretét élvezte e két nap alatt. A helyi rendezés nagy és sikeres munkája elsősorban Bary Gyula helybeli lelkész, beregi esperes érdeme, s a sikerben osztozik a nagyberegi tanítói kar, a nagyberegi presbitérium és végezetül az egész nagyberegi református

²⁵ Uo., 4. o.

²⁶ A felekezeti iskolák csorbítatlan fönntartása mellett szállt sikra a beregi református egyházmegye közgyűlése. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évfolyam, 221. (4367.) szám, 5. o. 1937. szeptember 26. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1937_09/?query=bary&pg=272&layout=s (2019-03-30)

²⁷ Fényes siker jegyében tartották meg Nagyberegen a kárpátaljai reformátusok nyolcadik országos konferenciáját. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évfolyam, 189. (3741.) szám, 4. o. 1935. augusztus 20. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1935_08/?pg=197&layout=s&query=bary (2019-03-30)

gyülekezet. Nagybereg önként vállalta magára a konferencia megrendezését és az ezzel járó kötelezettségeket, de nem is vallott szégyent, mert a konferencia minden tekintetben fényesen sikerült és a vendégek elragadtatással nyilatkoznak a nagyberegiek magyaros vendégszeretéről”.²⁸

Ugyancsak Bary Gyula kezdeményezésére 1936-ban Nagyberegen, a templom tornyán a száz évvel korábbi óraművet egy modernebb típusra cseréltek, s ugyanekkor a templom épületébe bevezették a villanyvilágítást. 1943-ban pedig a lelkész Gyülekezeti Nőszövetségé formálta az addigi leány- és asszonykört is.²⁹

Működése a Beregi Egyházmegyében és a Kárpátaljai Református Egyházkerületben

Mikor 1923 májusában már kitűzték Bertók Béla püspöki beiktatásának napját, akkor előtte három nappal, június 4-én egy öt tagból álló küldöttség kereste fel Peter *Ehrenfeldet*, Ruszinszkó alkormányzóját, valamint *Blaha* miniszteri tanácsost és Anton *Beszkid* tanügyi referenst Ungváron, hogy személyesen hívják meg a csehszlovák állam képviselőit a püspökszentelésre. A küldöttség tagjai között Sütő Áron egyházkerületi főjegyző, egyben püspökhelyettes, Polchy István egyházkerületi helyettes főgondnok, Bakó Gábor egyházkerületi jegyző, illetve Vozáry Aladár beregi egyházmegyei főjegyző mellett ott találjuk Bary Gyula lelkészt is.³⁰ A beiktatásra azonban a csehszlovák állam képviselői közül egyik sem ment el. Bertók Béla püspöki hivatalába történt beiktatása napján, 1923. június 7-én sor került még az első kerületi gyűlésre is, ahol a tisztségviselők sorát, többek között, egy pénztárossal is kiegészítették. Ez a pénztáros (más helyen köz-

²⁸ Uo.

²⁹ *Gyülekezeti nőszövetség alakítása Nagyberegen*. Bary Gyula lelképászturnak a Beregi Egyházmegye esperesi Hivatalnak küldött 375/1943. sz. alatti levele. TtREL I.1.c 449(4).

³⁰ A ruszinszkói Kormányzóság súlyos udvariatlansága a ruszinszkói reformátusokkal szemben. *Prágai Magyar Hírlap*, 2. évfolyam, 130. (283.) szám, 4. o. 1923. június 11. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1923_06/?query=bary&pg=57&layout=s (2018-09-24)

pénztárosnak nevezik) Bary Gyula lett,³¹ s ezzel tagja lett még a pénzügyi bizottságnak is.³² Az eztán Léván megtartott zsinat első napján Baryt három másik lelkészársával együtt körjegyzővé választották.³³ A harmadik napján pedig még az egyházépítőügyi bizottság tagjának is beválasztották.³⁴

Ekkor már 1923 januárjától folytak a tárgyalások a Kárpátaljai Református Egyházkerület és a csehszlovák hatóságok között az egyházi szubvencióról. A költségvetési tárgyalásokat Biki Ferenc ugocsai esperes vezette, akinek tervezetét azonban márciusban a kormány elutasította, mondván, az nincs eléggé kidolgozva.³⁵ Az átdolgozás során a korábbi időkben, még a magyar államtól kapott támogatás adatait is be kellett terjeszteni a csehszlovák állami hatósághoz, amit a kerület meg is tett. Ezt az átdolgozott költségvetést június 7. után be is nyújtották az államnak, azonban a hatóság azt sem fogadta el, hanem újabb átdolgozást kért igen szűkös határidővel. Meg még újabb bizonylatok benyújtását követelték, amit Biki meg is tett, de ezeket az elszámolásokat elutasították. Ekkor Bertók azt vonta le a dolgok menetéből, hogy a Biki által benyújtott költségvetés és elszámolás hiányos.³⁶ Pedig nem ez volt a probléma. Ám a két ember között megromlott a bizalmi kapcsolat. Biki becsületében megsértve érezte magát³⁷ és augusztus 10-én az egyházközség költségvetésének ügyintézését átadta Bary Gyulának.³⁸ 1923 decemberében Bertók és Bary

³¹ Jegyzőkönyv. Felvétel a Kárpátaljai Református Egyházkerület 1923 június hó 7-ik napján, munkácson tartott közgyűlésén. TtREL I.22.a 1(1923) 43. 1. sz.

³² Jegyzőkönyv. Felvétel a Kárpátaljai Református Egyházkerület 1923 június hó 7-ik napján, munkácson tartott közgyűlésén. TtREL I.22.a 1(1923) 43. 12. sz.

³³ Megnyílt a lévai református zsinat. *Prágai Magyar Hírlap*, 2. évfolyam, 136. (289.) szám, 3. o. 1923. június 19. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1923_06/?query=bary&pg=94&layout=s (2018-09-24)

³⁴ A református zsinat harmadik napja. Megalakították a bizottságokat. A nyugdíjtörvény tárgyalása. *Prágai Magyar Hírlap*, 2. évfolyam, 138. (291.) szám, 3. o. 1923. június 19. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1923_06/?query=bary&pg=108&layout=s (2018-09-24)

³⁵ Biki Ferenc 1923. július 6-i levele Bertók Bélának. TtREL I. 22. a 1/1923/39. 1.

³⁶ Bertók Béla 1923. augusztus 6-i levele Biki Ferenchez. TtREL I. 22. a 1/1923/72. 2.

³⁷ Biki Ferenc 1923. augusztus 3-i levele Bertók Bélának. TtREL I. 22. a 1/1923/72. 1.

³⁸ Bertók Béla 1923. augusztus 6-i levele Bary Gyulának. TtREL I. 22. a 1/1923/72. 2.

együtt rendezték az államhatóság által kifogásolt pénzügyi tételeltéréseket, és újra benyújtották az elszámolást és az egyházkerületi költségvetést a megjelölt határidőre. A korabeli forrásokat, szövegeket olvasva erre az időre teszik Bary Gyula és az immár püspök Bertók Béla bizalmas viszonyának kezdetét. Azonban nem kell elfelejteni, hogy Bary és Bertók már 1905-ben, mint segédlelkészek, a Beregi Újság szerkesztői posztját is együtt töltötték be. Vagyis, tudtak együtt, közösen dolgozni egy cél érdekében és a bizalmi viszony régebbi keletű volt, mint a pozíció adta lehetőség.

Mikor 1924-ben a Kárpátaljai Református Egyházkerület főjegyzői állása Sütő Áron lemondásával megüresedett, a presbitériumok szavazatai alapján Bary Gyula lelkészt választották főjegyzővé nagy szavazattöbbséggel.³⁹ Vagyis egy újabb egyházvezetői posztot kapott eddigi feladatai mellé. Számunkra kicsit megdöbbenő, hogy minde mellett aktív politikai tevékenység folytatására is futotta energiájából és idejéből. Még ugyanebben az 1924-es évben tagja lett a Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Közös Bizottságának.⁴⁰ Emellett bekapcsolódott az 1920-as években újraéledt ruszinszkói szövetkezeti mozgalomba, s 1926-ban a szövetkezeti központ első rendes közgyűlésén az igazgatósági tagok közé választották, többek között Volosin Ágostonnal és Brascsajkó Gyulával együtt.⁴¹ Az, hogy az 1920-as évek közepére Bary Gyula nem csak a Beregi egyházmegye, de a Kárpátaljai Református Egyházkerületnek is tevékeny, ismert (és a fennmaradt források, kordokumentumok

³⁹ A kárpátaljai református egyházkerület új főjegyzője. *Prágai Magyar Hírlap*, 3. évfolyam, 258. (706.) szám, 6.o. 1924. november 13. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1924_11/?query=%22bary%20gyula%22&pg=77&layout=s (2018-09-24)

⁴⁰ Az ellenzéki Közös Bizottság 96 tagja közül már 82 leszavazott az Intéző Bizottság mellett. *Prágai Magyar Hírlap*, 3. évfolyam, 190. (638.) szám, 1. o. 1924. augusztus 22. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1924_08/?query=%22bary%20gyula%22&pg=120&layout=s (2018-09-24)

⁴¹ A ruszinszkói szövetkezeti mozgalom újraéledése. A Szövetkezeti Központ első közgyűlése. *Prágai Magyar Hírlap*, 5. évfolyam, 266. (1304.) szám, 9. o. 1926. november 23. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1926_11/?pg=196&layout=s&query=bary (2018-12-20)

szerint) igen produktív tagja volt, immár elvitathatatlan. Hisz a beregszászi Szutor Jenő, valamint a mezőkaszonyi Szendrey István mellett ott volt a kerületi lelkészi vizsgákat fogadó bizottságában is,⁴² vagy az 1932-ban alakult Kárpátaljai Református Egyházkerületi Lelkészegyesület választmányi tagságában, ahol a beregi egyházmegyét képviselte.⁴³

Egész biztosan a fenti események és folyamatok is közrejátszott abban, hogy amikor 1932-ben hirtelen elhunyt Molnár Ferenc esperes, akkor Bary Gyulát választották a Beregi Egyházmegye esperesévé,⁴⁴ és 1933. január 12-én rendkívüli közgyűlés keretében iktatták be tíz évre hivatalába.⁴⁵ Beiktatására a Nagybereggel szomszédos Beregújfaluban került sor. A Prágai Magyar Hírlap 1933. január 17-én így írt erről: „Az új esperest Sütő József helyettesesperes üdvözölte elsőnek. Kiemelte, hogy Bary Gyulát a közbizalom egyhangú megnyilatkozása hívta meg díszes és terhes állásába. Majd Székely Benedek egyházmegyei gondnok köszöntötte elnöklő társát, akiben a református lelkipásztor egyszerű, egyenes és őszinte alakjának inkarnációját látja.”

Épp esperessé történt megválasztásának idejében került napvilágra az ún. Dérer-féle iskolaügyi tervezet, amely szerint a csehszlovák törvény megszüntette a régi cseh és morva tartományi törvényeknek azt az alapelvét, hogy a községi iskolatanácsok nemzetiségi alapon szerveződjenek meg. A „kisebbségi” iskolákat a törvény kivette a köz-

⁴² Református lelkészi vizsgák Beregszászon. *Prágai Magyar Hírlap*, 5. évfolyam, 251. (1289.) szám, 7. o. 1926. november 23. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1926_11/?pg=26&layout=s&query=bary (2018-12-20)

⁴³ Beregszászon megalakult a kárpátaljai református egyházkerület lelkészeinek egyesülete. *Prágai Magyar Hírlap*, 11. évfolyam, 259. (3072.) szám, 11. o. 1932. november 13. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1932_11/?pg=132&layout=s&query=bary (2018-12-20)

⁴⁴ A beregi református egyházmegye tisztújítása. *Prágai Magyar Hírlap*, 11. évfolyam, 268. (3081.) szám, 5. o. 1932. november 24. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1932_11/?pg=244&layout=s&query=bary (2018-12-20)

⁴⁵ Református egyházi hírek. *Pesti Hírlap*. 55. évfolyam, 15. szám, 7. o. 1933. január 19. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PestiHirlap_1933_01/?pg=308&layout=s (2018-12-20-15:40:20)

ségi iskolatanács hatásköréből és részükre külön községi iskolabizottságot szervezett. Szlovenszékban és Ruszinszékban nemcsak az új közigazgatási rendszer életbeléptetésével amúgy is tárgytalanokká vált nagymegyei iskolatanácsokat és a járási iskolabizottságokat, hanem a községi iskolatanácsokat sem szervezték meg. Az 1920. április 9-i 292. szám alatt kelt törvény 38. szakasza fölhatalmazta ugyan a kormányt, hogy a törvény rendelkezéseit Szlovenszékban is életbe léptesse, de mivel ez nem történt meg, elvben a ruszinszékói területen továbbra is a magyar jog rendelkezései voltak érvényben. Ez pedig azt jelentette, hogy az 1876:XXVIII. törvénycikk alapján az iskolaügyi önkormányzat szervei az iskolaszékek (a községi és felekezeti népiskoláknál) és az iskolagondnokságok (az állami népiskoláknál), továbbá a törvényhatósági közigazgatási bizottságok, valamint a törvényhatósági népnevelési bizottságok maradtak. Ebből kifolyólag az iskolaszéket a politikai- és a hitközség választotta. Az új törvény értelmében a közigazgatási bizottság régi hatásköre részben az országos, részben a járási hivatalokra szállt át, hasonlóképpen a népnevelési bizottságoké is, minek következtében a bürokrácia hatásköre az önkormányzat rovására lényegesen kiterjedt. Az iskolaügyi önkormányzat egyedül a felekezeti iskolaszékekénél maradt meg. Ám a csehszlovák hivatali bürokrácia ezeknek törvényes jogkörébe is igen gyakran beavatkozott, olyan jogokra hivatkozva, amelyek azonban a törvény értelmében nem illették meg. Ezek után válik csak érthetővé, hogy az új esperes székfoglaló beszédében miért szállt síkra oly nagy vehemenciával a református iskolák jogaiért. Beszédében egyértelműen fogalmazott: „Meggyőződésem, hogy ahol iskolánk nincs, ott – ha nem is végképpen reménytelen – de felettébb borús a jövő, úgy valószínű, mint nemzeti szempontból. Mert ahol megszűnik a református iskola, ott már a magyar szó napjai is veszélyeztetve vannak. Azt hirdetem azért, hogy egyetlen református lelkésznek vagy tanítónak sem szabad feladni a református iskolákba vetett hitét, reményét”.⁴⁶ Ez

⁴⁶ A református iskola jogaiért szállott síkra székfoglaló beszédében Bary Gyula beregi esperes. *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évfolyam, 13. (3123.) szám, 4. o. 1933. január 17. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1933_01/?query=bary%20gyula&pg=165&layout=s (2017-12-20-14:44:20)

kategorikus fellépés volt az ún. Dérer-féle törvénytervezet ellen, mivel szerinte „a Dérer-féle iskolai törvénytervezet megfosztaná az egyházat ősi jogaitól”, ezért a legerőteljesebben tiltakoztak ellene,⁴⁷ ahogyan azt minden magyar ajkú képviselő tette a csehszlovák Szenátusban is.⁴⁸ A Beregi egyházmegye külön közgyűlésen foglalkozott a fent említett iskolareformmal, s körlevélben fordultak az egyházmegye valamennyi gyülekezetéhez és presbitériumához, s tiltakozásra szólították őket a tervezett reformok ellen.⁴⁹ A református felekezeti iskolák meg- és fenntartását Bary ezután szinte állandóan napirenden tartotta.⁵⁰

Ugyanez a kérdés, vagyis az iskolaügy volt egyik kiemelt témája a beregi egyházmegye 1935 októberében megtartott rendes őszi közgyűlésének is, mivel a felekezeti tanítók hiánya súlyos gondot okozott a vidék református iskoláinak. A beregi egyházmegye területén akkor működő református iskolák közül tizenhétben nem volt felekezeti tanító. Utóbbiak hiányán az 1935-ben Komáromban megnyílt református tanítóképző csak igen kis mértékben enyhített, egyrészt mert az intézet évente mindössze negyven növendéket vett fel, másrészt térben távol esett a Beregi egyházmegyétől. A közgyűlés megállapította, hogy Kárpátalja részére külön fölállítandó református tanítóképző szükséges, amelynek székhelye Beregszász lehetne, vala-

⁴⁷ Egyházi hírek. *Pesti Hírlap*, 55. évfolyam, 136. szám, 11. o. 1933. június 18. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PestiHirlap_1933_06/?pg=312&layout=s&query=bary (2018-12-20-15:40:20)

⁴⁸ Řeč sen. dr. Grossschmida (*viz sír. 237 těsnopisecké zprávy*). Elérhető: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/2vo/stena/155schuz/prilohy/priloh06.htm (2019-03-30)

⁴⁹ A beregi református egyházmegye a Dérer-javaslat ellen s a ref. tanítóképző mellett. *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évfolyam, 119. (3229.) szám, 2. o. 1933. május 24. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1933_05/?pg=213&layout=s&query=bary (2019-03-30)

⁵⁰ A beregi református egyházmegye a felekezeti iskolák fenntartása mellett. *Prágai Magyar Hírlap*, 13. évfolyam, 109. (3440.) szám, 6. o. 1934. május 13. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1934_05/?pg=117&layout=s&query=bary (2019-03-30)

mint az ez irányú előkészítő lépéseket is elindította.⁵¹ A Bátyúban 1935 decemberében megtartott egyházkerületi közgyűlésen a felekezeti tanítók hiánya ugyancsak napirenden volt nem csak hiányuk miatt, hanem annak kapcsán is, hogy a szlovenszói és kárpátaljai felekezeti tanítók alapfizetése közötti különbség megszűnését elérjék.⁵² És úgy tűnik, nem véletlenül szorgalmazta Bary esperesként is a felekezeti tanítóképzés problémájának megoldását, mert az 1936 májusában tartott Beregi egyházmegyei közgyűlésen megjelent beregszászi állami tanfelügyelőség képviselője hivatalos bejelentette, hogy az új tanévtől a tanfelügyelőség nem ad kisegítő állami tanerőt a felekezeti iskolákba, illetve az eddig ott tanítókat is visszahívja. Ez a bejelentés sokkolta az amúgy is nagymértékű eladósodottságban lévő közösségeket, mivel az eladósodást legfőképpen a felekezeti iskolák fenntartásának költségei okozták, amelyek Kárpátalján négyszeresét tették ki a szlovenszóiaknak.⁵³

A korabeli dokumentumok alapján a felekezeti és állami iskolák szembenállása folyamatos probléma volt a csehszlovák korszak húsz évének. 1937-ben például az egyházmegyei közgyűlés jelentésében ezt olvashatjuk: „Hogy oly helyeken, ahol a felekezeti iskola mellett állami iskola is működik, ott a két iskola növendékeit nem elkülönítve tanítják, hanem a felekezeti iskola csak egy-két osztályt kap, míg a többi osztály tanulói az állami iskolát látogatják. Az egyházmegyei közgyűlés a jelenlegi helyzettel szemben leszögezte, hogy osztatlanul és

⁵¹ Kárpátalja részére külön református tanítóképzőt sürget a beregi egyházmegye. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évfolyam, 247. (3799.) szám, 7. o. 1935. október 27. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1935_10/?pg=288&layout=s&query=bary (2019-03-30)

⁵² Az egyháztársadalmi munka erősödése jegyében folyt le a kárpátaljai református egyházkerület elmúlt esztendeje. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évfolyam, 287. (3839.) szám, 6. o. 1935. december 15. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1935_12/?query=bary&pg=155&layout=s (2019-03-30)

⁵³ A kárpátaljai reformátusok súlyos anyagi áldozatok árán is rendületlenül ragaszkodnak a felekezeti iskolákhoz. *Prágai Magyar Hírlap*, 15. évfolyam, 119. (3968.) szám, 2. o. 1936. május 24. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1936_05/?query=bary&pg=235&layout=s (2019-03-30)

különváltan kívánja a felekezeti iskolákat fönntartani.”⁵⁴ Sérelmezték még azt is, hogy a nem magyar nyelven oktató iskolákban a református vallású tanulók hitoktatása körül egyre több nehézséget támasztanak az iskolai hatóságok.⁵⁵

Már említettük, hogy Bary tiszteletes kezdeményezésére 1923-ban „*egyházi énekegyület*” alapítottak Nagyberegen. Ezek a dalárdák általában férfiakok voltak, s az 1930-as évek elejére évente más helyen tartották találkozójukat. Az egyházi éneklés ekkorra szinte mozgalommá nőtte ki magát és ennek betetőzéseként 1934-ben megalakult a Kárpátaljai Magyar Dalosszövetség, amelynek következő évben Bary Gyula is választmányi tagjává vált,⁵⁶ 1936-ban pedig ügyvezető elnöki posztját vállalta el.⁵⁷ És ettől kezdve Bary Gyula nem csak mint nagyberegi lelkész és Bereg megyei esperes, hanem a Kárpátaljai Magyar Dalosszövetség vezetőjeként is aktívan tevékenykedett, amelynél elég sok korabeli írásos lenyomat maradt.⁵⁸

⁵⁴ A felekezeti iskolák csorbítatlan fönntartása mellett szállt sikra a beregi református egyházmegye közgyűlése. *Prágai Magyar Hirlap*, 16. évfolyam, 221. (4367.) szám, 5. o. 1937. szeptember 26. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1937_09/?query=bary&pg=272&layout=s (2019-03-30)

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Bátyúban tartotta közgyűlését a Kárpátaljai Magyar Dalosszövetség. *Prágai Magyar Hirlap*, 14. évfolyam, 260. (3812.) szám, 10. o. 1935. november 14. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1935_11/?query=bary&pg=139&layout=s (2019-03-30)

⁵⁷ A Kárpátaljai Magyar Dalosszövetség sikeres munkája. *Prágai Magyar Hirlap*, 15. évfolyam, 168. (4017.) szám, 7. o. 1936. július 25. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1936_07/?query=bary&pg=260&layout=s (2019-03-30)

⁵⁸ A beregszászi református énekkar jubileuma. *Prágai Magyar Hirlap*, 15. évfolyam, 259. (4108.) szám, 8. o. 1936. november 12. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1936_11/?query=bary&pg=117&layout=s, ugyanerről lásd még: Lélekemelően szép keretek között folyt le a kárpátaljai magyar dalosok nagyszabású pünkösdi találkozója. *Prágai Magyar Hirlap*, 16. évfolyam, 113. (4259.) szám, 7. o. 1937. május 20. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1937_05/?query=bary&pg=166&layout=s, (2019-03-30)

Már Bereg megyei esperes volt Bary Gyula, amikor 1933 nyarán megválasztották a Kárpátaljai Református Egyházkerület lelkészi főjegyzővé, egyben a zsinat lelkészi rendes tagjává.⁵⁹

Fentieket summázva, a korszakban Bary Gyula nagyberegi lelkész az egyházon belül a következő vállalt, megválasztott és megbízott tisztségeket töltötte be: 1933-tól a Beregi egyházmegye esperese, a Kárpátaljai Református Egyházkerület lelkészi főjegyzője, a zsinat lelkészi rendes tagja, közpénztáros, körjegyző, az egyházépítőügyi bizottság tagja, a Kárpátaljai Református Egyházkerületi Lelkészegyesület választmányi tagja. Ezen kívül a Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Közös Bizottságának tagja, ruszinszkói szövetkezeti mozgalom igazgatósági tagja, a Kárpátaljai Magyar Dalosszövetség ügyvezetője. Mindemellett három leány édesapja.

Amit a forrásokból le- vagy ki lehet szűrni Bary személyiségével kapcsolatban, az a hivatali ügyekhez való affinitása és az agilis jellem, kitartása, következetessége és gerinccsége. Csak fentiekből kiindulva is azt konstatálhatjuk, hogy sokat dolgozott az egyházmegye ügyéért, s valószínűsíthetjük, hogy ezek a jellemvonások hathatósan járultak hozzá az önálló egyházkerület első évtizedében a fennmaradásért folytatott heroikus küzdelmekhez.

Korszakzáró utószó szomorú történelmi intermezzóval

A csehszlovák időszak húsz éve alatt Bary Gyula sokat szerepelt a megyei felekezeti közéletben és a vidék sajtóban egyaránt. Ebből kifolyólag többször konfrontálódott a csehszlovák államhatalom helyi- és regionális szerveivel, hivatalnokaival. Mikor 1938-ban a jelenlegi Kárpátalja délnyugati sávját visszacsatolták az anyaországhoz, akkor

⁵⁹ Tisztujtás a kárpátaljai egyházkerületben. *Sárospataki Református Lapok*. 28. évfolyam, 32. szám, 191. o. 1933. augusztus 6. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/SarospatakiReformatusLapok_1933/?pg=192&layout=s&query=bary lásd még: A kárpátaljai református egyházkerület gyülekezetei. *Pesti Hirlap*, 55. évfolyam, 171. szám, 20. o. 1933. július 30. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PestiHirlap_1933_07/?pg=553&layout=s&query=Bary (2019-03-30)

a Nagyberegi Református Népiskola épületében, a magyar csapatok bevonulására várakozókra rátört a Beregszász felől Nagyberegen át Szolyva felé vonuló csehszlovák katonaság. A várakozók között ott volt Bary Gyula is, hisz neki kellett volna a köszöntő beszédet mondania. Néhány emberrel együtt Bary tiszteletest is lefogták feleségével együtt.

Furamód ennek az eseménynek a ténye (mármint a tiszteletes és feleségének elhurcolása) megmaradt a falu kollektív emlékezetében. Ám hogy valójában mi is történt, azt sokáig homály fedte számunkra is. Több évnnyi kutatás után bukkantunk csak rá a korabeli sajtótermékekben az esemény interpretálására. E felháborító történet aztán különböző formákban járta be a vidék és az ország újságjainak hasábjait,⁶⁰ legtöbbször a tiszteletes meggyilkolásával vádolva a kivonuló csehszlovák katonaságot,⁶¹ de volt olyan tudósító is, aki tévesen a helyi „ukrán terrorbandák” cselekedetének tüntette fel az eseményeket.⁶² A forráskritika elvégzése után az alábbi kép rajzolódott ki a nagyberegiek kollektív emlékezetében mindmáig élénken élő esemény lefolyásáról.

A csehszlovákiai magyar, majd az anyaországi magyar sajtóban felkapott lelkésznek és feleségének csehek általi meggyilkolásáról terjedő teóriát először a lelkész néhai apjának testvére, akkor főügyészi beosztásban Budapesten élő Bary Zoltán vonta kétségbe, mondván: „Mint magyar lelképásztor a megszállás első napja óta tevékeny szerepet vitt a felvidéki magyarság életében. Éppen izzó magyarsága miatt állandóan zaklatták a csehek, folyton veszély fenyegette az életét, különösen azóta, hogy a Felvidék visszacsatolása megkezdődött. A közlést

⁶⁰ Munkács, Zrínyi Ilona városa. *Pesti Napló*, 89. évfolyam, 234. szám, 2. o. 1938. november 11. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PestiNaplo_1938_11/?pg=199&layout=s&query=Bary (2018-12-20-14:44:20)

⁶¹ Bary Zoltán főügyész nagy beregi lelkész-unokafivérét állítólag agyonlőtték a csehek. *Magyar Nemzet*, 1. évfolyam, 68. szám. 9.o. 1938. november 12. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarNemzet_1938_11/?query=%22bary%20gyula%22&pg=176&layout=s (2019-05-02)

⁶² Bary plébános tragédiája. *Uj Nemzedék*, 20. évfolyam, 264. szám 1938. november 20. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/UjNemzedek_1938_11/?query=%22bary%20gyula%22&pg=172&layout=s (2019-05-02)

fenntartással kell fogadnunk, mert ha a tragédia tényleg megtörtént, arról magyar hívei már egész biztosan hírt adtak volna. Két más lehetőség látszik valószínűnek. Vagy túszként hurcolták el unokafivéremet és feleségét, vagy pedig, hogy a csehek kegyetlenkedései, esetleg az elhurcoltatás és meggyilkoltatás elől meneküljenek, valahol elrejtőztek. Egyik nővérem pénteken elutazott Nagyberegre, hogy bizonyosságot szerezzen.”⁶³ Ennek a nővére, aki végül is elutazott Nagyberegre, sikerült kiderítenie, hogy sem Baryt, sem feleségét nem gyilkolták meg, hanem őt tehetős falubeli gazdával együtt elhurcolták.⁶⁴ Igen ám, de ennek az elhurcolásnak voltak előzményei, ugyanis a lelkészt úgy október végén a csehszlovák rendvédelmi szervek Ungvárra szállították. Vallomást akartak kicsikarni belőle a magyar csapatok bevonulásával kapcsolatban. A vallatás közben láncot tekertek a feje és a nyaka köré, amin vaspálcát húztak keresztül, s csavarták. Mivel a lelkész nem tudott semmit mondani, ezért összeverték, ami után pár napig nem bírt az ágyból felkelni, s bent tartották. Aztán hazaengedték, de elfogatóparancsot adtak ki ellene. Ennek tudatában Beregszászba szökött, ahol ismerősei rejtegették egy darabig. „Történt azonban, hogy a nagyberegiek küldöttsége felkutatta őt azzal a kéréssel: jöjjön haza; mert a bevonuló magyar katonaságot ő kell fogadja beszéddel. Hazament, újra elfogták a csehek, hisz a bevonulás időpontját nem jól tudták a nagyberegiek.”⁶⁵ Ám a visszavonuló félben lévő csehszlovák csapatok ekkor a református népiskolában Bary tiszteletest újra elfogták, megverték és pár helyi gazdával együtt, megkötözve egészen Makarjáig hurcolták, ahol aztán bezárták a falu községházának egyik termébe éjszakára. A faluba bevonult magyar

⁶³ Bary Zoltán főügyész nagy beregi lelkész-unokafivérét állítólag agyonlőtték a csehek...

⁶⁴ Bary Gyula nagyberegi esperes él, de kegyetlenül megkínózták a csehek. *Magyar Nemzet*, 1. évfolyam, 71. szám. 11.o. 1938. november 16. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarNemzet_1938_11/?query=%22bary%20gyula%22&pg=246&layout=s (2019-05-02)

⁶⁵ Láncot kötöttek a nagyberegi református lelkész nyakára. *Magyarság*, 19. évfolyam, 261. szám, 4.o. 1938. november 17. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarsagMilotayPetho_1938_11/?query=%22bary%20gyula%22&pg=211&layout=s (2019-05-02)

katonákkal a helyiek tudatták a hírt, akik hivatalosan követelték a lelkész, annak felesége és a gazdák szabadon bocsátását. Ez egy nap múlva meg is történt. Az akkor 58 éves férfi nagyon rossz egészségi állapotba került vissza, több napig a beregszászi kórházban kezelték. Nem halt bele, de nagyon megviselték fizikailag a verések és a kihallgatás.

A vidék visszacsatolását követő időszakban Bary tagja lett a Bereg megyei nemzethűséget igazoló bizottságnak, s több esetben is kiállt a református iskolatanítók mellett. Valójában ettől kezdve lényegesen lecsökkent tevékenységi köre. 1941-ben kérte nyugdíjazását, amit ugyan meg is ítélték neki, de oly alacsony juttatással,⁶⁶ hogy kénytelen volt továbbra is lelkészi hivatalában maradni, mert hiába fellebbezett, a konvent a döntést nem hagyta jóvá.⁶⁷

Felhasznált forrás- és irodalomjegyzék:

Levéltári források:

- *A Nagyberegi Református Egyházközség történetére és mai helyzetére vonatkozó adatok.* Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (TtREL), I.8. c4 doboz.
- Bertók Béla 1923. augusztus 6-i levele Bary Gyulának. TtREL I. 22. a 1/1923/72. 2. sz.
- Bertók Béla 1923. augusztus 6-i levele Biki Ferenchez. TtREL I. 22. a 1/1923/72. 2. sz.

⁶⁶ 4. sz. melléklet a 173/1941. sz. konventi határozathoz. Kimutatás a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki református lelkészek javadalmáról. 557.o. In *A Magyarországi Reformált Egyház Egyetemes Konventjének Jegyzőkönyve 1941. 1941. május 6-8.* Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ReformatusJegyzokonyvek_Konventi_1941/?query=bary%20gyula&pg=556&layout=s (2017-04-19-18:19:12)

⁶⁷ Tárgyaltott Bary Gyula nagyberegi lelképásztor felebbezése a lelkészi nyugdíjintézet intéző-bizottságának 1941. évi december hó 4. napján hozott 9409/1940. számú határozata ellen. 281.o. In *A Magyarországi Reformált Egyház Egyetemes Konventjének Jegyzőkönyve 1942.1942. május 6-7.* Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ReformatusJegyzokonyvek_Konventi_1942/?query=bary%20gyula&pg=280&layout=s (2017-04-19-18:22:42)

- Biki Ferenc 1923. augusztus 3-i levele Bertók Bélának. TtREL I. 22. a 1/1923/72. 1. sz.
- Biki Ferenc 1923. július 6-i levele Bertók Bélának. TtREL I. 22. a 1/1923/39. 1. sz.
- *Gyülekezeti nőszövetség alakítása Nagyberegen.* Bary Gyula lelképásztornak a Beregi Egyházmegye esperesi Hivatalnak küldött 375/1943. sz. alatti levele. TtREL I.I.c 449(4).
- Jegyzőkönyv. Felvétel a Kárpátaljai Református Egyházkerület 1923. június hó 7-ik napján, Munkácson tartott közgyűlésén. TtREL I.22.a 1(1923) 43. 1. sz.
- Jegyzőkönyv. Felvétel a Kárpátaljai Református Egyházkerület 1923. június hó 7-ik napján, Munkácson tartott közgyűlésén. TtREL I.22.a 1(1923) 43. 12. sz.

Publikációk:

- 4. sz. melléklet a 173/1941. sz. konventi határozathoz. Kimutatás a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki református lelkészek javadalmáról. 557.o. In *A Magyarországi Reformált Egyház Egyetemes Konventjének Jegyzőkönyve 1941. 1941. május 6-8.* Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ReformatusJegyzokonyvek_Konventi_1941/?query=bary%20gyula&pg=556&layout=s (2017-04-19-18:19:12)
- *A Beregszászi M. Kir. Állami Főgimnázium XV.-ik évi értesítője 1904/1905.* Közzéteszi: Schürger Ferenc igazgató. Beregszász, „Haladás” Könyvnyomda nyomása, 1905. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Beregszasz_02522_AllamiGimnazium_02536_1904/?query=%22bary%20gyula%22&pg=50&layout=s (2018-09-24)
- *A Magyar Királyi Honvédelmi Ministerium és Honvédség Névkönyve az 1880. évre. Rendfokozati és beosztási kimutatással.* Hivatalos kiadás. Budapest, Légrády testvérek, 1880. 198.o. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MagyarNevkonyvek_1880/?pg=197&layout=s&query=bari%20s%C3%A1ndor (2018-07-16).
- *A nagy beregi evangélikus református egyházközség 1892. évi július hó 24. napján tartott közönséges gyűlésének jegyzőkönyve.* Idézi: FÜZESI Magda: Nagyberegi harangok. In „Hét kereszt alatt felkelek”. Kárpátaljai néprajzi és honismereti dolgozatok. Szerk.: P. Punykó Mária. Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 1997.
- Řeč sen. dr Grossschmida (*viz sír. 237 těsnopisecké zpráv*). Elérhető: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/2vo/stena/155schuz/prilohy/priloh06.htm (2019-03-30)

- Tárgyaltatott Bary Gyula nagyberegai lelképásztor felebbezése a lelkészi nyugdíjintézet intéző-bizottságának 1941. évi december hó 4. napján hozott 9409/1940. számú határozata ellen. 281.o. In *A Magyarországi Reformált Egyház Egyetemes Konventjének Jegyzőkönyve 1942.1942. május 6-7.* Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ReformatusJegyzo_konyvek_Konventi_1942/?query=bary%20gyula&pg=280&layout=s (2017-04-19-18:22:42)
- A beregi református egyházmegye a Dérer-javaslat ellen s a ref. tanítóképző mellett. *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évfolyam, 119. (3229.) szám, 2. o. 1933. május 24. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1933_05/?pg=213&layout=s&query=bary (2019-03-30)
- A beregi református egyházmegye a felekezeti iskolák fenntartása mellett. *Prágai Magyar Hírlap*, 13. évfolyam, 109. (3440.) szám, 6. o. 1934. május 13. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1934_05/?pg=117&layout=s&query=bary (2019-03-30)
- A beregi református egyházmegye tisztújítása. *Prágai Magyar Hírlap*, 11. évfolyam, 268. (3081.) szám, 5. o. 1932. november 24. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1932_11/?pg=244&layout=s&query=bary (2018-12-20)
- A beregszászi református énekhar jubileuma. *Prágai Magyar Hírlap*, 15. évfolyam, 259. (4108.) szám, 8. o. 1936. november 12. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1936_11/?query=bary&pg=117&layout=s,
- Lélekemelően szép keretek között folyt le a kárpátaljai magyar dalosok nagyszabású pünkösdi találkozója. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évfolyam, 113. (4259.) szám, 7. o. 1937. május 20. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1937_05/?query=bary&pg=166&layout=s, (2019-03-30)
- A felekezeti iskolák csorbítatlan fönntartása mellett szállt sikra a beregi református egyházmegye közgyűlése. *Prágai Magyar Hírlap*, 16. évfolyam, 221. (4367.) szám, 5. o. 1937. szeptember 26. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1937_09/?query=bary&pg=272&layout=s (2019-03-30)
- A Kárpátaljai Magyar Dalosszövetség sikeres munkája. *Prágai Magyar Hírlap*, 15. évfolyam, 168. (4017.) szám, 7. o. 1936. július 25. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1936_07/?query=bary&pg=260&layout=s (2019-03-30)
- A kárpátaljai református egyházkerület új főjegyzője. *Prágai Magyar Hírlap*, 3. évfolyam, 258. (706.) szám, 6.o. 1924. november 13. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1924_11/?query=%22bary%20gyula%22&pg=77&layout=s (2018-09-24)

- A kárpátaljai reformátusok súlyos anyagi áldozatok árán is rendületlenül ragaszkodnak a felekezeti iskolákhoz. *Prágai Magyar Hírlap*, 15. évfolyam, 119. (3968.) szám, 2. o. 1936. május 24. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1936_05/?query=bary&pg=235&layout=s (2019-03-30)
- Személyi hírek. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*. 21. évf. 49. szám. 1878. december 8. 1584.o. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ProtestansIskolaiLap_1878/?query=%22bary%20s%C3%A1ndor%22&pg=795&layout=s (2018-07-16)
- A református iskola jogaiért szállott síkra székfoglaló beszédében Bary Gyula beregi esperes. *Prágai Magyar Hírlap*, 12. évfolyam, 13. (3123.) szám, 4. o. 1933. január 17. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1933_01/?query=bary%20gyula&pg=165&layout=s (2017-12-20-14:44:20)
- A református zsinat harmadik napja. Megalakították a bizottságokat. A nyugdíjtörvény tárgyalása. *Prágai Magyar Hírlap*, 2. évfolyam, 138. (291.) szám, 3. o. 1923. június 19. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1923_06/?query=bary&pg=108&layout=s (2018-09-24)
- A ruszinszkói Kormányzóság súlyos udvariatlansága a ruszinszkói reformátusokkal szemben. *Prágai Magyar Hírlap*, 2. évfolyam, 130. (283.) szám, 4. o. 1923. június 11. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1923_06/?query=bary&pg=57&layout=s (2018-09-24)
- A ruszinszkói szövetkezeti mozgalom újraéledése. A Szövetkezeti Központ első közgyűlése. *Prágai Magyar Hírlap*, 5. évfolyam, 266. (1304.) szám, 9. o. 1926. november 23. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1926_11/?pg=196&layout=s&query=bary (2018-12-20)
- Az egyháztársadalmi munka erősödése jegyében folyt le a kárpátaljai református egyházkerület elmúlt esztendeje. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évfolyam, 287. (3839.) szám, 6. o. 1935. december 15. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1935_12/?query=bary&pg=155&layout=s (2019-03-30)
- Az ellenzéki Közös Bizottság 96 tagja közül már 82 leszavazott az Intéző Bizottság mellett. *Prágai Magyar Hírlap*, 3. évfolyam, 190. (638.) szám, 1. o. 1924. augusztus 22. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1924_08/?query=%22bary%20gyula%22&pg=120&layout=s (2018-09-24)

- Bary Gyula nagyberegí esperes él, de kegyetlenül megkínózták a csehek. *Magyar Nemzet*, 1. évfolyam, 71. szám. 11.o. 1938. november 16. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarNemzet_1938_11/?query=%22bary%20gyula%22&pg=246&layout=s (2019-05-02)
- Bary plébános tragédiája. *Uj Nemzedék*, 20. évfolyam, 264. szám 1938. november 20. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/UjNemzedek_1938_11/?query=%22bary%20gyula%22&pg=172&layout=s (2019-05-02)
- Bary Zoltán főügyész nagy beregi lelkész-unokafivérért állítólag agyonlőtték a csehek. *Magyar Nemzet*, 1. évfolyam, 68. szám. 9.o. 1938. november 12. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarNemzet_1938_11/?query=%22bary%20gyula%22&pg=176&layout=s (2019-05-02)
- Bányában tartotta közgyűlését a Kárpátaljai Magyar Dalosszövetség. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évfolyam, 260. (3812.) szám, 10. o. 1935. november 14. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1935_11/?query=bary&pg=139&layout=s (2019-03-30)
- Beregszászon megalakult a kárpátaljai református egyházkerület lelkészeinek egyesülete. *Prágai Magyar Hírlap*, 11. évfolyam, 259. (3072.) szám, 11. o. 1932. november 13. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1932_11/?pg=132&layout=s&query=bary (2018-12-20)
- Bertók Béla a nagyberegí harangszentelésén. *Prágai Magyar Hírlap*, 2. évfolyam, 116. (268.) szám, 6. o. 1923. május 25. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1923_05/?query=bary&pg=141&layout=s (2018-09-24)
- Egyházi hírek. *Pesti Hírlap*, 55. évfolyam, 136. szám, 11. o. 1933. június 18. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PestiHirlap_1933_06/?pg=312&layout=s&query=bary (2018-12-20-15:40:20)
- Fényes siker jegyében tartották meg Nagyberegen a kárpátaljai reformátusok nyolcadik országos konferenciáját. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évfolyam, 189. (3741.) szám, 4. o. 1935. augusztus 20. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1935_08/?pg=197&layout=s&query=bary (2019-03-30)
- Hírek/ Távozás. *Fehérgyarmati Hírlap*, 3. évfolyam, 30. szám, 3.o. 1911. július 21. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/FehergyarmatiHirlap_1911/?query=feh%C3%A9rgyarmati%20h%C3%ADrlap%201911%20j%C3%BAlius&pg=130&layout=s (2017-12-23-17:40:45)
- Kárpátalja részére külön református tanítóképzőt sürget a beregi egyházmegye. *Prágai Magyar Hírlap*, 14. évfolyam, 247. (3799.) szám, 7. o. 1935. október 27. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1935_10/?pg=288&layout=s&query=bary (2019-03-30)

- KOMJÁTI Gedeon: Könyvismertetés. *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, 22. évf. 9. szám, 1879. március 2. 272.o. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ProtestansIskolaiLap_1879/?pg=139&layout=s&query=bary%20s%C3%AIndor (2018-07-20)
- Láncot kötöttek a nagyberegí református lelkész nyakára. *Magyarság*, 19. évfolyam, 261. szám, 4.o. 1938. november 17. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarsagMilotayPetho_1938_11/?query=%22bary%20gyula%22&pg=211&layout=s (2019-05-02)
- Lelkészeiktatások. *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, 57. évfolyam, 9. szám. 1914. március 1. 136.o. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ProtestansIskolaiLap_1914/?query=Bary%20Gyula&pg=139&layout=s (2017-12-23-17:48:40)
- Megnyílt a lévai református zsinat. *Prágai Magyar Hírlap*, 2. évfolyam, 136. (289.) szám, 3. o. 1923. június 19. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1923_06/?query=bary&pg=94&layout=s (2018-09-24)
- Munkács, Zrínyi Ilona városa. *Pesti Napló*, 89. évfolyam, 234. szám, 2. o. 1938. november 11. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PestiNaplo_1938_11/?pg=199&layout=s&query=Bary (2018-12-20-14:44:20)
- Református egyházi hírek. *Pesti Hírlap*, 55. évfolyam, 15. szám, 7. o. 1933. január 19. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PestiHirlap_1933_01/?pg=308&layout=s (2018-12-20-15:40:20)
- Református lelkészi vizsgák Beregszászon. *Prágai Magyar Hírlap*, 5. évfolyam, 251. (1289.) szám, 7. o. 1926. november 23. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1926_11/?pg=26&layout=s&query=bary (2018-12-20)
- Szerkesztőváltás. *Szatmár-Németi*, 9. évfolyam, 44. szám, 1905. július 5. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/SzatmarNemeti_1905/?query=%22bary%20gyula%22&pg=222&layout=s (2018-09-24)
- Tisztújítás a kárpátaljai egyházkerületben. *Sárospataki Református Lapok*, 28. évfolyam, 32. szám, 191. o. 1933. augusztus 6. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/SarospatakiReformatusLapok_1933/?pg=192&layout=s&query=bary lásd még: A kárpátaljai református egyházkerület gyülekezetei. *Pesti Hírlap*, 55. évfolyam, 171. szám, 20. o. 1933. július 30. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PestiHirlap_1933_07/?pg=553&layout=s&query=Bary (2019-03-30)
- Harangszentelés Nagyberegen. *Szeretet*, I. évf. 1923. június 10.
- A Beregi Református Egyházmegye 1921. szeptember 15-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyvét idézi: TÖRN Zsuzsa: A Kárpátaljai

Református Egyházkerület megalakulása, egyházmegyéinek küzdelmei a Csehszlovák Köztársaság kötelékében (1920–1928). *Acta Beregsiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve*. 2011, X. évf. 1. kötet.

- FEDINEC Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Fórum Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta–Dunaszerdahely, 2002.
- GULÁCSI Lajos: A Kárpátaljai Református Egyház története. In u.ő.: *A mélységből a magasba. Bizonyágtétel az elmúlt időkről. Gulácsy Lajos önéletráisa*. Kárpátaljai Református Egyház Sajtóosztálya, h.n., 2000.
- HÉDER János: A kárpátaljai református egyház helyzete a két világháború között. In *Kárpátaljai református templomok*. (Szerk.: Radvánszky Ferenc.) Tárogató Kiadó, Ungvár – Beregszász, 2000.
- MÁCZA Mihály: A Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetség országos dalosünnep Komáromban 1938-ban. *Limes – Tudományos szemle*, Tatabánya. 3. évfolyam, 1990. 1. szám.
- SIMON Attila: Nemzetállam-építés eszközei az első Csehszlovák Köztársaságban. *Közép-európai közlemények*, 2009, (2) 2-3.
- SZAKÁL Imre: A csehszlovák hatalomátvétel Beregszászban az első világháborút követően. *Közoktatás*, XXI. évf. 2016/2.
- SZAKÁL Imre: *Földkérdés és telepítéspolitikai Kárpátalján az első Csehszlovák Köztársaság időszakában (1919–1938)*. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem, BTK. Debrecen, 2015. Elérhető: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/217011/Szakai_Imre_dolgozat.pdf (utolsó letöltés: 2017-01-31)
- SZARKA László: Nemzetfejlődés és kisebbségpolitika Közép-Európa multietnikus államaiban. A versailles-i békerendszer első éve. In *Az első világháború következményei Magyarországon*. Szerk.: Tomka Béla. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2015.
- TOKAR Marian, FEDINEC Csilla: A csehszlovák állam integráló politikája. In *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2010.

A Teológiai Fórum a Bethlen Gábor Alap
támogatásával jelenik meg.

Megvalósult
a Magyar Kormány
támogatásával

Teológiai Fórum 2020/2. – XIV. ročník 2. číslo

Vedecký časopis Teologického inštitútu J. Calvína (TIJC),
vychádza dvakrát do roka.

Vydavateľ: Teologický inštitút J. Calvína
Sídlo vydavateľa: Jókaiho 34.; 945 01 Komárno
IČO vydavateľa: 34072144
Dátum vydania: v roku 2020 vychádza 1. číslo v júli, 2. číslo v decembri.
Šéfredaktor: Mgr. Lévai Attila, PhD, dekan RTF UJS, riaditeľ TIJC
Zodpovedný redaktor: ThDr. Somogyi Alfréd, PhD, prodekan RTF UJS,
člen Rady TIJC
Poštová adresa redakcie: P.O.Box 37. 945 01 Komárno 1;
somogyialfred@gmail.com
Tlač: Marián Györky – MS print, Michalany
Registrácia: EV 5618/18
ISSN 1337-6519

Teológiai Fórum 2020/2. – XIV. évfolyam 2. szám

A Calvin J. Teológiai Akadémia tudományos folyóirata,
megjelenik évente két alkalommal.

Kiadó: Calvin J. Teológiai Akadémia
Kiadó székhelye: Jókai u. 34. 945 01 Komárom
Kiadó azonosítója: 34072144
Kiadás dátuma: 2020-ban: az 1. szám júliusban,
a 2. szám decemberben jelenik meg.
Főszerkesztő: Mgr. Lévai Attila, PhD, a SJE RTK dékánja
a CJTA igazgatója
Feleős szerkesztő: ThDr. Somogyi Alfréd, PhD, a SJE RTK
dékánhelyettese, a CJTA igazgatótanácsának tagja
A szerkesztőség postacíme: P.O.Box 37. 945 01 Komárno 1;
somogyialfred@gmail.com
Nyomda: Marián Györky – MS print, Alsómilályi
Regisztráció: EV 5618/18
ISSN 1337-6519